

wering verwerpen, goed, maar dan moet men ook argumenten aanvoeren, en dat doet deze broeder niet.

Maar nu komt het: „Plato, de groote idealist, geeft een antwoord, dat meer bevredigt. Hij zegt ongeveer dit: „Het kan onder zekere omstandigheden voorkomen, dat een onwaarheid voor een oogenblik, zooals het gif in de hand van den geneesheer, het eenige middel is, om een zaak van groot gewicht, of waar veel van afhangt, tot een goed einde te brengen.”

Antwoord. Nu vraag ik mij toch af hoe een mensch, die wil leven bij de Schrift, zijn argumentatie voor de noodleugen kan ontleenen aan een heidensch wijsgeer, zonder een poging te doen om te laten zien dat deze gedachte ook Schriftuurlijk is.

Zouden wij menschen, klein van inzicht, recht hebben om de zonde opzettelijk een plaats in de wereld te geven, om daardoor de zieke wereld te genezen? Terwijl het aan onze beoordeeling zou liggen om uit te maken waar en wanneer dat zou noodig wezen.

Zou God de gifflesch van de zonde in onze onreine handen leggen om daarmee de wereld een injectie te geven als wij dat noodig achten? God, de Almachtige, de Alwijze, Hij kan alles dienstbaar maken aan de komst van Zijn koninkrijk, ook de zonde, maar zouden wij, slumperds, ons mogen vermelen de wet Gods te overtreden om Gods Koninkrijk te dienen?

Verder: „Immers, is ook het verzwijgen van de waarheid of een gedeelte van de waarheid niet een noodleugen?”

Antwoord. Natuurlijk niet; niet ieder heeft er recht op van mij, in een bepaald geval, de waarheid, geheel of gedeeltelijk te vernemen. Wanneer ik hem nu de waarheid geheel of gedeeltelijk verzwijg, dan heeft die persoon, wijl hij zelf kan weten, dat hij geen recht heeft om van mij te verwachten, dat ik hem de volle waarheid zal zeggen, óók geen recht om zich te verbeelden, dat ik hem alles zou gezegd hebben en zich dus een voorstelling van zaken te vormen. Doet hij dat toch en vergist hij zich, dan is die dwaling voor zijn en niet voor mijn rekening. Als ik maar zorg, dat ik niet verklaar: „en nu weet ge de waarheid, óf, nu weet ge alles”; dan zou het weer een leugen worden.

Zoo komen wij, en daarmee stap ik even over op een ander schrijven, op het terrein van „de krijgslist”.

In dit schrijven wordt de daad van Rachab evenals die van de vrouw te Bahurim verdedigd op grond van het feit, dat in het krijgsmanschap leven andere wetten gelden, dan in het gewoon maatschappelijk leven. „Wat Rachab en die andere vrouw deden was het toepassen van een krijgslist. Zulk doen zou zelfs nu nog een Christelijke regering met een ridderorde beloonen.

Anders te doen zou zijn een verzoeken van God,

Die gewoon is in den middelijken weg uitkomst te geven en niet in den weg van het wonder”.

Antwoord. Wat is een krijgslist? Ik zie dat zoo. De vijand heeft er geen recht op, mijn bedoelingen te kennen of de ware situatie van mijn leger enz. te weten.

Daarom mag ik trachten, die zooveel mogelijk voor hem te verbergen. Zelfs mag ik iets doen, waardoor een indruk zou kunnen worden gewekt, die met de werkelijkheid niet in overeenstemming is.

Want de vijand weet, dat hij geen recht heeft op het kennen van de waarheid; hij weet dus ook, dat hij, uit wat hij mij ziet doen niet de conclusie mag trekken, die daar schijnbaar uit getrokken mag worden. Doet hij dat toch, dan doet hij iets, waarvan hij zelf weet, dat hij daartoe geen recht had; krijgt hij daardoor dan een onware voorstelling van zaken, dan is dat niet mijn schuld, maar de zijne.

Rachab mocht dus gerust die mannen verstoppen onder het vlas.

Een generaal mag gerust manoeuvres uitvoeren, waardoor de ware sterkte van zijn leger verhuuld wordt; enz.

Maar stel nu, dat een vijandige generaal zijn tegenstander een brief zond met de vraag: „hoe sterk is uw leger?” Dan zou hij wel mogen zeggen: „dat zeg ik u niet, zie maar, dat ge het gewaar wordt”; maar hij zou niet een te klein getal mogen noemen. Want door dat te doen zou hij zich gedragen alsof de vijand recht had op het weten van de waarheid en de onware voorstelling, die daardoor gewekt werd zou voor zijn rekening komen. Als hij dat deed, dan loog hij.

Daarin schuilt bij Rachab de fout.

Het kan zijn (en zoo is het in den krijg) dat iemand geen recht heeft op het kennen van de waarheid. Maar dan mag ik ook niet doen alsof ik wel dat recht erken.

Dat geldt altijd; en het is niet juist, dat in den oorlog andere wetten zouden gelden, dan in het gewone leven. Wat in den oorlog geoorloofd is, is ook geoorloofd in overeenkomende omstandigheden in het gewone leven. Van God verzoeken is hier geen sprake. Leugen is niet een middel waardoor God wil helpen. God haat de leugen. Als er voor mij geen ander middel is om geholpen te worden dan de leugen, dan is er geen middel, dan moet ik mij eenvoudig in Gods Hand leggen.

En als dan de eerste schrijver zegt: „Hoe zou ik mij veilig kunnen versteken in geval van vervolging bij een Gereformeerden broeder, ik zou een minder nauwgezet man uitzoeken”, dan antwoord ik: is dat de taal der vroomheid? „Een minder nauwgezet man”; alsof een mensch ooit het recht zou hebben tegenover Gods wet minder nauwgezet te zijn. Wie zoo spreekt, toont, dat zijn eigen leven voor hem meer beteekent dan de heiligheid van Gods wet.

Natuurlijk mocht Obadja in Achabs dagen hon-

Hem, ons aannemen van Hem, te abstraheeren van het werken, het leven, het handelen, het met God in gemeenschapsverkeer zijn.

Dit brengt ons op een tweede gedachte. De „existentie” filosofen en -theologen van den laatsten tijd verbinden voor een deel hun denken aan den reeds genoemden Sören Kierkegaard. Tegen Hegel placht deze vele bezwaren in te brengen.

Eén van zijn bezwaren kwam hierop neer, dat Hegel met zijn z.g. „objectiverende denken” de reflexie, het beschouwende, systematiserende denken interesse-loos gemaakt heeft.

Wat hij daarmee zeggen wil?

Het is niet moeilijk te vatten. Kierkegaard n.l. klaagt er over, dat Hegel „over” God weet te rede-neeren, alsof God zomaar een ding is, dat als object buiten het denkend subject kan staan. Een beeld, dat misschien sommigen wat vreemd aan-doet, maar voor vele lezers duidelijk is, en recht-streeks aan Kierkegaard zelf ontleend is, moge hier worden gebruikt. Kierkegaard brengt n.l. het element van den hartstocht, de „Leidenschaft” in het debat. Geloof is hartstocht, geloof is Leidenschaft. Maar het is geen objectieve reflexie. Komt in het levende verkeer van man en vrouw de sexuele drang tot zijn hoogtepunt, dan is daarbij in de beweging van bloed en ziel en geest, heel de persoon betrokken, in „Leidenschaft”, in hartstocht. In datzelfde oogenblik nu der liefde-spanning zal niemand een boek schrijven over de liefde, en haar verkeer. Wie in „Leidenschaft” is, schrijft op hetzelfde oogenblik geen boek erover. Wie er een boek over schrijft, is op dat oogenblik zonder de Leidenschaft, waar-over hij schrijft. Voor een bliksemstraal schrikken is wat anders, dan een boek over den bliksem schrijven. In het ééne geval is men zelf erbij „geïnteresseerd”, in het tweede niet. En zie — aldus klaagt Kierkegaard — nu heeft Hegel God behandeld als een object, waarover hij kan praten en denken en filosoferen, als stond het buiten hem. Neen, zegt nu Kierkegaard, God moet voor ons geen object zijn, dat wij met dezelfde „interesse-loosheid” kunnen beschrijven, als waar-meede men een boek schrijft over het liefdes-verkeer of over den bliksem. God als God kan men slechts ontmoeten in de „Leidenschaft”. Al het andere is maar objectiverend denken, systeem

derd profeten verbergen en verzorgen, maar als Achab hem gevraagd had, of hij dat deed, dan zou hij geen „neen” hebben mogen zeggen.

Maar ook had hij niet behoeven te zeggen: „waar hij ze verborgen hield”. Had Achab hem voor die laatste weigering willen dooden, dan had Obadja dat moeten dragen, maar liegen mocht hij niet.

Een krijgslist en een leugen zijn niet hetzelfde.

En als dan eindelijk de opmerking gemaakt wordt: „Er is toch geen Gereformeerde, die b.v. oorlog zondig durft noemen, hoewel zij een gevolg van de zonde is”, dan is het ieder duidelijk, dat dit met de aanhangige kwestie niets te maken heeft.

Niet of iets gevolg van de zonde is, maar of iets in zichzelf een overtreding van Gods wet is, daarover gaat het hier.

Hiermee eindig ik. Gods wet is volmaakt. God eischt een volkomene gehoorzaamheid. Nooit heb ik het recht om, als ik dat nu eens noodig acht, Gods gebod opzij te zetten. Kom ik dan om, in den weg der gehoorzaamheid, dan kom ik om. Beter te sterven in Gods weg, dan het leven te behouden in eigen weg. Want het einde van Gods weg is altijd goed.

D. v. D.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

De beteekenissen der zedelijke en religieuze factoren voor de maatschappelijke en persoonlijke gezondheidszorg.

I.

Wie de levensomstandigheden van tegenwoordig vergelijkt met die van onze voorvaders, die kan niet ontkennen, dat ons leven heel wat meer beveiligd is, dan dat in vroegere eeuwen het geval was. De zorg voor de handhaving van de gezondheid heeft een groote plaats in ons maatschappelijk leven gekregen. Aan allen kant ziet de moderne mensch zich beschermt tegen gevaren, die hem zouden kunnen bedreigen.

De wet op de besmettelijke ziekten zorgt er voor, dat de kansen, dat hijzelf door deze ziekten aangegrepen wordt, zoo gering mogelijk zijn.

Door de Vleeschkeuringswet en de Warenwet wordt er voor gewaakt, dat de gevaren, aan vervalsching, bederf en verontreiniging van zijn voedingsmiddelen verbonden, tot een minimum beperkt blijven.

Welke voordeelen hij geniet van de moderne drinkwatervoorziening en het moderne drinkwateronderzoek behoeft nauwelijks betoogd.

(die „omnibus” voor Jan en alleman, waar de geloofs-ridder nooit mee wil, hij in zijn volstrekte isolement). Alle geredeneerd over God is slechts een doorgeven van hetgeen men heeft gehoord van anderen, het is een beschrijving van wat wij ons daarvan herinneren, of meenen te herinneren; maar het is geen levend verkeer in actuele Leidenschaft. Met God concreet verkeer, dat is geloof, geen reflexie, dat is in de crisis zijn voor God.

Dergelijke gedachten van Kierkegaard zijn in den laatsten tijd zeer druk besproken. Eén der weinigen, die de consequenties ervan, tot een volslagen nihilisme¹⁾ toe, heeft aangedurfd, is Eberhard Grisebach: zoodra een ding inhoud wordt van onze herinnering, spreken wij z.i. niet meer de waarheid, omdat het beeld van de herinnering tenslotte een ontwerp van onszelf is. In al dat denken en systematiseren handhaven we slechts onszelf.

Kierkegaard nu heeft met deze beschouwingen zeer diep ingegrepen op het denken van den laatsten tijd. Van hem stamt dan ook de bekende regel: dat de subjectiviteit de waarheid is. Men moet het woord „subjectiviteit” hier natuurlijk anders opvatten, dan wanneer wij in onze theologische en kerkelijke discussies iemand verwijten, dat hij subjectivistisch is. Want zóó is het hier niet bedoeld. Met den stelregel, dat de subjectiviteit de waarheid is, bedoelt Kierkegaard, dat iemand nimmer de waarheid zegt over God, wanneer hij God als een object beschouwt, op dezelfde manier ongeveer als een schrijver het doet, die een boek schrijft over het sexuele verkeer of over den bliksem. Want, zoo zegt Kierkegaard, alleen dáár is de werkelijke God in ons leven werkzaam geworden, waar wij in het „oogenblik” van ons volmaakt „geïnteresseerde”, hartstochtelijk bewogen leven in ons gansche subject met God te doen hebben. Zoodra God, of een Godsbegrip een stuk van herinnering wordt, van denken, van systematiseren, is het alles weer de objectiviteit, en reflexie. Het is dan ook zeer typeerend, dat Grisebach een ethiek geschreven heeft onder den titel „Gegenwart”: wij zouden ook kunnen zeggen: een boek over den onvoltooid tegenwoordigen tijd. Hij noemde dat boek een „critische ethiek”. Niet alleen voor het gebied der

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Iets over den „hartstocht”.

Men heeft ons reeds vaak gevraagd, hier iets te zeggen over de hedendaagsche aanwending van het begrip „hartstocht”. Een enkel kort — slechts aanduidend — woord volge hier erover.

Misschien kunnen we onze lezers het gemakkelijkst op weg helpen, als we herinneren aan de kwestie van „leer” en „leven”.

De fatale scheiding toch van „leer” en „leven”, een scheiding, die deze twee tot tegenstellingen van elkander heeft gemaakt, heeft reeds veel ellende over de kerk gebracht. Ze zondigt immers tegen den regel: hetgeen God samengevoegd heeft, dat scheidt de mensch niet.

Op dit punt nu heeft o.m. de hedendaagsche „existentie”-filosofie een — helaas niet altijd even duidelijk — woord gesproken. Zij zeide: onze kennis is pas dan geloofs-kennis, indien zij de ééne, levende, ondeelbare, „existentieele” levenswerking, die in den omgang, in de gemeenschap met God gegeven is, nimmer „uiteenlegt” in verscheidene van elkaar abstraheerbare functies? God zien is nooit het opstellen van abstracte leerbegrippen. Het is nimmer systematiseren op zoodanige wijze, dat de systematicus zich „interesse-loos” met den rug naar God zou keeren.

Hoe bang wij nu ook zijn voor de „existentie”-filosofie, die in den laatsten tijd op het erf van de theologie en van de filosofie tegenover het calvinistisch begrip van het „geloof” en van het „geloofsgehoor” zich heeft doen gelden, dit neemt toch niet weg, dat wij een open oog hebben voor het element van waarheid, dat erin schuilt. In de existentie-filosofie van den laatsten tijd toch is althans deze juiste gedachte naar voren getreden, dat men de ééne concrete handeling van het „hooren” naar God niet uiteenleggen kan in verscheidene van elkaar los te maken of los te denken verrichtingen. Wij moeten de neiging weerstaan, om ons „zien” van God, ons hooren, naar

Wet en bouwen v. afmetingen. ganen gro. licht en lu. tigheid, w. maatschap. belangen l. Het Sta. heid stre. het minst. dat de op. door het. mestputter. bodem nie. al te zeer. de groote. En in z. lijks met. spectie. bepaalde l. derarbeid. hen zijn, i. houdingen. drijf hun. gienisch t. pen, waar. lijke ziekt. verschillen. len tegen. maar enke. de gevare. nimum te. En zijn. van Ov. schappelijk. woordig i. in verschi. van wat. omtrent c. lichaam a. dard en i. wel mode. den zijn l. woonten l. steeds m. groote bel. gezondheid. woon- en. meer er o. kelijk mo. ming in d. gericht. f. de gevare. en komt. kenis der. het misbu. oogen af. gend bese.cohol uitc. aard niet.

theologie. van mens. herinneri. tasie om. trouwbaa. Wij be. tegen al. Daaracht. reeds he. ring van. van ons. de geloof. dachten. is een a. gepred. beeld, da. geven wa. aan zonc. Kierkega. achten m. noch van. met hun. Christus. resseerd” niet een. denken E. wereld g. Al is c. scheiden. los te m. inhoud. rekenen. wij niet. wij Chr. ons oog. ons besa. Christus. reflexief. de Schri. alle beel. pen heb. Maar, ons ten. theorie, welzgege. flexie” e.